

УДК 346.546.7

К. О. СТАДНИК

аспірант кафедри
господарського права
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого,
Харків

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХОЛДИНГОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті викладено бачення категорії «холдингові відносини». Проаналізовано доцільність їх законодавчого забезпечення разом з іншими суміжними поняттями. Виокремлено проблеми в реалізації зазначених відносин та запропоновані шляхи подолання цих проблем.

Ключові слова: правовідносини; холдингові відносини; холдинг; холдинговий договір, кластери.

Постановка проблеми. Останнім часом концентрація капіталу у сфері господарювання набула актуальності. В умовах розвитку ринкової економіки капітал, як іноземний, так і вітчизняний, здатний здійснювати господарську діяльність лише у відповідних організаційно-правових формах [1, с. 4]. Із початку 80-х рр. ХХ ст. у світовій економічній системі починають функціонувати так звані «глобальні транснаціональні компанії четвертого покоління» з організаційно-юридичною формою холдингів. Із цього часу холдинги зарекомендували себе як стійкі та надійні суб'єкти глобальної економіки та набули значного поширення. В транснаціональних компаніях (далі — ТНК) відбувається найпотужніша концентрація капіталу і, холдинг — це інструмент досягнення як тактичних, так і стратегічних цілей компанії [2, с. 87]. Інтегровані виробничі формування виступають життєздатною організаційною формою господарювання, що обумовлено численними перевагами цієї форми

порівняно з іншими і пов'язано із досягненням спільних цілей або забезпеченням вирішального впливу на фінансову, господарську і комерційну політику учасників формувань [3]. Одна із основних функцій держави в процесі формування інтегрованих структур — це запобігання виникненню явищ монополізму, адже конкуренція є неодмінною ознакою розвиненої, цивілізованої економіки [4, с. 42].

У вітчизняному законодавстві регулювання діяльності холдингів знайшло своє відображення у положеннях Господарського кодексу України та Законі України «Про холдингові відносини в Україні» від 15 березня 2006 р. № 3528-IV (далі — Закон). Відсутність у господарському законодавстві повноцінного регулювання їх діяльності призводить до зниження інвестиційної привабливості холдингових компаній та неможливості держави здійснювати ефективний контроль за їх діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запропонована тематика є недостатньо розробленою. За кордоном характеристиці діяльності холдингів присвячені наукові праці зарубіжних вчених К. Портної, І. Шиткіної, С. Сулакшин, Н. Псарьової та інших. В Україні цим питанням займалися Д. Задихайло, І. Лукач, Н. Пігуль, Н. Дехтяр.

Формулювання цілей. Метою статті є загальна характеристика категорії «холдингові відносини», виявлення її переваг та недоліків, а також здійснення правового та теоретичного аналізу визначення та видів холдингових відносин.

Виклад основного матеріалу. Правовідносини — це свідомі вольові суспільні відносини, що виникають і здійснюються на основі норм права або інших соціальних норм, що мають юридичне значення, учасники яких пов'язані закріпленими у нормах права взаємними правами та обов'язками, реалізація яких забезпечується можливістю застосування державного примусу [5, с. 248].

У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «холдингові відносини». Так, холдингові відносини є специфічними економічними відносинами, що виявляються в праві материнського товариства керувати дочірніми підприємствами, при збереженні формальної юридичної самостійності останніх [6]; це внутрішні відносини між учасниками холдингу, що набувають, як правило, характеру правовідносин, оскільки врегульовані як законодавчими та іншими правовими актами, так і внутрішніми документами об'єднання [7, с. 12]; це особливий тип корпоративних зв'язків [8]; це особливий вид внутрішніх корпоративних відносин економічної залежності, які виникають між холдинговою компанією та іншими учасниками холдингу (вертикалі) та між господарюючими товариствами — учасниками холдингу, за винятком холдингової компанії (по горизонталі) урегульованих договором

про створення холдингу та (або) статутами учасників холдингу [9, с. 211]; це особливий різновид інтеграційної взаємодії суб'єктів господарювання, пов'язаний з їх субординацією, що передбачає можливість одному з них в силу різноманітних правомочних обставин визначати найважливіші управлінські питання діяльності інших [10; 17]; це врегульовані нормами права господарські відносини, які виникають у сфері взаємодії учасників холдингової групи, що впливає з контролю холдингової компанії над її дочірніми підприємствами, а також відносини учасників холдингової групи з іншими особами, які характеризують їх належність до холдингової групи [11, с. 14]. Зазначені відносини прирівнюють до відносин дочірності. Це пов'язано з тим, що холдинги за участю господарських товариств найбільш поширені, і майновий тип залежності, що базується на переважній участі в статутному капіталі, є домінуючим чинником холдингових відносин [12, с. 31]. Також заслуговує на увагу думка щодо господарського, корпоративного та організаційно-господарського характеру холдингових відносин [13, с. 68–74].

Самі ж холдингові відносини поділяють на зовнішні холдингові, тобто відносини холдингу з іншими суб'єктами права, мають господарський, податковий, адміністративний характер та внутрішні холдингові — відносини між учасниками холдингу. Останні у свою чергу поділяються на відносини між холдингом та товариством, що до нього входять, та відносини між залежними товариствами. Холдингові відносини є відносинами асоційованості. Адже проаналізувавши зміст ст. 126 Господарського кодексу України можна дійти висновку, що асоційованими підприємствами є концерни та холдингові компанії.

Передумовами виникнення холдингових відносин є обставини, що дозволяють одній юридичній особі визначати рішення інших формально незалежних юридичних осіб або мати над ними економічний контроль [7, с. 26]. У свою чергу причинами їх виникнення (враховуючи тенденцію сучасної світової економіки до інтеграції не лише глобальної, а й регіональної) можна назвати такі:

- неможливість реалізації статутних завдань у межах структури однієї юридичної особи;
- розвиток науково-технічного прогресу — велика динаміка зміни продукту, поява все нових продуктів;
- диверсифікація господарської діяльності в умовах економічної нестабільності;
- розвиток міжгалузевих та міжрегіональних виробництв;
- зменшення витрат за рахунок: загальних закупівель, спільного продажу, реклами, витрат на виробництво, постачання та збуту;
- збільшення обсягу випуску продукції;

- залучення нових інвестицій;
- збільшення конкурентоспроможності вітчизняної продукції;
- збереження великих підприємств в умовах кризи;
- зміцнення коопераційних зв'язків;
- більш широке коло використання можливостей концентрації, переливання та оптимізації капіталу.

На доктринальному рівні за типом правового зв'язку холдингові відносини поділяють на три групи: засновані на участі в статутному капіталі, договірні та статутні. На практичному ж рівні холдингові компанії існують в першу чергу у зв'язку з їх приналежністю до певного сектору економіки чи галузі: медіа; лісове господарство; морські, залізничні перевезення; машинобудування; промисловість загалом, а особливо аптечна, хімічна, нафтова; банківська галузь; електротехніка; суднобудівний комплекс та інші. Також варто зазначити, що існує і специфіка холдингових відносин, наприклад банківська сфера, медіа, машинобудування та інші мають різні вимоги до суб'єктного складу.

Для практичного результату виявлення реального змісту холдингових відносин перш за все необхідне для визначення поняття «холдингу». У вітчизняному законодавстві відсутнє визначення такого поняття, а дається лише у ст. 1 Закону визначення холдингової компанії як акціонерного товариства, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Проте діюче визначення не розкриває повною мірою його реального змісту.

У вітчизняній та зарубіжній літературі холдингові компанії виступають як загальнокорпоративні або організаційні форми інтеграції [14, с. 112]. Заслужовує на увагу позиція І. Шиткіної з цього питання, яка наголошує, що холдинг — підприємницьке об'єднання або група компаній, що ґрунтується на економічному підкоренні та контролі одного учасника над іншим [12, с. 11].

Процеси акціонування державних підприємств і розвиток фондового ринку сформували економічну базу для створення в нашій країні холдингових компаній [15, с. 185]. Основними передумовами створення холдингових компаній в Україні є:

- наявність значної кількості підприємств, що мають численні зв'язки з технологічними процесами;
- потреба у злитті промислового та фінансового капіталів;
- розвиток галузей промисловості, у котрих є об'єктивна необхідність у достатньо жорсткому і постійному галузевому управлінні;
- дефіцит інвестиційних ресурсів та ін. [15, с. 186].

Елементами холдингових відносин є:

1) об'єкт (відносини контролю-підпорядкування, це сам зміст організаційно-установчих відносин, засновницькі відносини, можливість визначення порядку діяльності структури, призначення керівного складу, відповідальність за правочини, матеріальна допомога, інвестування);

2) суб'єкт (учасники холдингу, органи управління);

3) зміст (наприклад, холдинговий договір, зокрема його форма, зміст, істотні умови, державна реєстрація тощо, який чинним законодавством також не передбачений, однак позитивно зарекомендував себе у світовій практиці).

Якщо розглядати холдингові відносини з позиції найпоширенішої форми концентрації капіталу, то для розуміння того, що відбувається в холдинговій структурі, ми маємо її обмежувати не лише номінально, а й зробити прозорим сам ланцюг холдингів. На законодавчому рівні необхідне чітке обмеження вертикальних холдингів за схемою «материнський холдинг — дочірній холдинг — внучатий холдинг». Це дозволить більш ефективно здійснювати державний контроль за діяльністю холдингової компанії.

У світовій практиці підприємства об'єднуються у холдингові компанії за територіальним та галузевим принципами. Ця практика застосовується і в Україні. Яскравим прикладом є кластер. Досвід країн ЄС свідчить, що класифікація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки регіону та держав [16]. Сьогодні на законодавчому рівні не закріплено поняття «кластер» як самоврядного, територіального об'єднання підприємств з організації виробництва. В економічній теорії кластер — це територіально обмежена система підприємств, яка забезпечує цикл від виробництва до реалізації продукції... [17, с. 128]; об'єднані географічно підприємства та організації, що належать до них, які працюють у певній сфері та пов'язані технологіями і досвідом [18, с. 4].

Формування кластерів в Україні здійснюється повільно, оскільки не впроваджується належна державна політика [19, с. 70–71]. Державна політика має бути спрямована на підтримку розвитку кластерів, яка має включати в себе: нормативно-правову базу; створення або призначення органів, відповідальних за реалізацію кластерної політики; розроблення ефективних механізмів та кластерних програм; створення сприятливого макроекономічного та інформаційного середовища; орієнтацію кластерів на традиційні галузі промисловості. Галузеві інтегровані формування виступають найбільш впливовим інструментом розвитку вітчизняної економіки. Одним із найбільш ефективних засобів... у промисловості є застосування кластерного підходу організації промислового виробництва, який дає змогу об'єднати у межах кластерів ресурси та компетенції, недоступні для окремих підприємств [20, с. 45].

Проте варто зазначити, що кластерний підхід має свої нюанси. Кластер можна розглядати по-різному:

а) як замкнутий (холдингова система) технологічний ланцюг — збіг кластера в економічному та правовому розумінні. Тут ми констатуємо відносини контролю-підпорядкування в цій системі. Однак кластер не завжди буде утворюватися на холдинговій системі, він може складатися з одного або декількох холдингів, які навіть можуть конкурувати між собою. Таким чином, можна сказати, що кластер — це природна форма концентрації економічної активності, а холдинг — це його юридичний еквівалент;

б) кластер конкурентний (наприклад, СКМ, Індустріальний Союз Донбасу, Фінанси та кредит). У цьому випадку проблема концентрації має враховувати, що якщо складається такий замкнутий холдинг, то ми маємо напрацювати інтегративну оцінку.

В Україні найкраще діяльність кластерних формувань показала себе в агропромисловому комплексі та характеризується високим рівнем конкурентоспроможності, яка досягається оптимальним поєднанням спеціалізації, кооперації, внутрішньої конкуренції та соціальної спрямованості [21, с. 6], проте металургійна та вугільна промисловість теж більш ефективно працюють саме в такій формі.

Без системи оптимального керування бізнесом неможливе збільшення прибутку. Одним із найбільш ефективних способів управління холдинговою компанією є система імперативного планування — організація моделі та мети взаємодії внутрішньохолдингових структур. Будь-яке об'єднання має своєю основною метою ефективність, тобто синергетику (або теорія складних систем [22]), що в перекладі з грецької означає «який діє разом». Термін «синергетика» в розумінні колективного ефекту дав Г. Хакен [23]. Синергетичний ефект від об'єднання підприємств у холдинги полягає у примноженні можливостей всіх організацій, що входять до структури холдингу.

У зарубіжних країнах акти, що регулюють холдингові відносини, належать до публічного права — податкового та антимонопольного. Вважаємо, що в Україні доцільним буде віднесення таких актів до конкурентного законодавства. Однією з основних функцій держави у сфері регулювання діяльності холдингових компаній має стати забезпечення стійкості холдингових відносин з метою забезпечення недопущення створення холдингів на один день для досягнення вигоди за рахунок переваг податкового, антимонопольного, митного законодавства.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що експертами відзначається підвищення культури корпоративного управління в Україні. Також у нашій державі за допомогою формування ефективної діяльності холдингів буде забезпечено модернізацію промислового виробництва та під-

вищено його конкурентоспроможність. Світова, та європейська зокрема, практика створення та функціонування холдингів потребує правової регламентації. Необхідним є закріплення на законодавчому рівні категоріального апарату, що стосується діяльності холдингових компаній: холдинг, учасник холдингу, холдинговий договір (у тому числі його зміст та форма, вимоги до його державної реєстрації тощо) та ін.

Холдингові відносини є основоположними відносинами в холдингу та потребують перш за все закріплення на законодавчому рівні, і, як наслідок, правового регулювання. Врегулювання холдингових відносин комплексним законом є вимогою сучасної економіки. Виникнення холдингових відносин є об'єктивною вимогою практики ділового обороту.

Таким чином, нами запропоновано таке визначення холдингових відносин — це господарські правовідносини економічної залежності, пов'язані, по-перше, із забезпеченням економічної, корпоративної, організаційно-господарської, зовнішньої та внутрішньої діяльності холдингової компанії, по-друге, з управлінням холдинговою компанією її учасниками. Також доцільним є висновок, що холдингові відносини є відносинами асоційованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко І. Г. Доктринальні відмінності країн-членів Європейського Союзу у регулюванні концентрації капіталу шляхом злиття і поглинання компаній / І. Г. Андрущенко // Повітряне і космічне право : Юрид. вісн. – 2012. – № 3 (24). – С. 99–102.
2. Козлов Д. А. Формирование системы итерационного планирования для управления холдинговыми образованиями / Д. А. Козлов // Вестн. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. Серия «Экономика и финансы». – 2005. – № 1. – С. 87–90.
3. Дехтяр Н. А. Фінансовий механізм функціонування інтегрованих виробничих формувань в умовах ринкової економіки / Н. А. Дехтяр : автореф. дис. ... канд. екон. наук ; Укр. акад. банків. справи. – Суми, 2004. – 21 с.
4. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики : підручник / З. М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.
5. Теорія держави і права : підручник / С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров, В. С. Ковальський ; за ред. С. Л. Лисенкова. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.
6. Чернышова Н. А. Управленческий учет и аудит доходов и расходов в холдинговых структурах [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Н. А. Чернышова ; Саратов. гос. соц.-экон. ун-т. – Саратов, 2008. – Режим доступу: http://discollection.ru/article/09092008_chernyshova_adezhda_anatol_evna_82684.
7. Шиткина И. С. Правовое регулирование организации и деятельности холдинга как формы предпринимательского объединения : автореф. дис. ... докт. юрид. наук / И. С. Шиткина. – М., 2006. – 54 с.

8. Псарева Н. Ю. Совершенствование холдинговых отношений в промышленности России [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... докт. экон. наук / Н. Ю. Псарева ; Акад. труда и соц. отношений. – Москва, 2003. – Режим доступа: <http://economy-lib.com/sovershenstvovanie-holdingovyh-otnosheniy-v-promyshlennosti-rossii>.
9. Сулакшин С. С. Правовая модель холдинга в России / С. С. Сулакшин, Е. Э. Буянова, В. В. Кулаков, Н. И. Михайлов, Е. С. Сазонова. – М. : Науч. эксперт, 2012. – 280 с.
10. Иванова Е. В. Особенности функционирования холдинговых структур в трансформационной экономике России / Е. В. Иванова // Вестн. ОГУ. – 2008. – № 8(90). – С. 14–18.
11. Лукач І. В. Правове становище холдингових компаній за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. В. Лукач. – К., 2007. – 18 с.
12. Шиткина И. С. Холдинги: Правовое регулирование экономической зависимости. Управление в группах компаний / И. С. Шиткина. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 552 с.
13. Лукач І. В. Правове становище холдингових компаній : монографія / І. В. Лукач. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 240 с.
14. Ігнат'єва І. А. Корпоративне управління : підручник / І. А. Ігнат'єва, О. І. Гаратонова. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 600 с.
15. Пігуль Н. Г. Особливості функціонування державних холдингових компаній в Україні / Н. Г. Пігуль, Н. А. Дехтяр // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми, 2004. – Т. 9. – С. 185–189.
16. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/articles/760/>.
17. Кузьмін О. Є. Кластери як вадливий чинник залучення інвестицій на промислові підприємства / О. Є. Кузьмін, Л. О. Саталкіна // Бізнес Інформ. – № 4. – 2013. – С. 127–134.
18. IRE subgroup «Regional clustering and networking as innovation drivers»: An overview of policies and praxis in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.europe-innova.eu/c/document_library/get_file?folderId=148901&name=DLFE-6122.pdf.
19. Пушкар Т. А. Світовий досвід формування й розвитку мережевих і кластерних об'єднань / Т. А. Пушкар, В. Г. Федорова // Економ. часоп. XXI. – 2011. – № 11/12. – С. 68–71.
20. Шевченко А. В. Пріоритети державної політики підтримки розвитку інноваційних кластерів у промисловості України / А. В. Шевченко // Стратег. пріоритети. – № 2 (27). – 2013. – С. 45–50.
21. Зеліско І. М. Особливості розвитку організаційно-правових форм інтеграційних аграрних формувань [Електронний ресурс] / І. М. Зеліско. – Режим доступа: http://elibrary.kubg.edu.ua/622/1/I_Zelysko_IE_5_BGKU.pdf.
22. Лоскутов А. Ю. Основы теории сложных систем / А. Ю. Лоскутов, А. С. Михайлов. – М. ; Ижевск : Ин-т компьютер. исслед., 2007. – 620 с.
23. Фионини В. Показатели эффективности управления / В. Фионини, А. Теремин // Рос. эконом. журн. – 1994. – № 8. – С. 60–65.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2014.

Е. А. СТАДНИК

аспирант кафедры хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ХОЛДИНГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье изложено видение категории «холдинговые отношения». Проанализировано целесообразность их законодательного обеспечения вместе с другими смежными понятиями. Выделены проблемы в их реализации и предложены пути преодоления этих проблем.

Ключевые слова: правоотношения; холдинговые отношения; холдинг; холдинговый договор.

К. О. STADNYK

postgraduate student of the department economic law Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

PROBLEMS OF LEGAL SUPPORT OF THE HOLDINGS' RELATIONS IN THE FIELD OF COMMERCIAL MANAGEMEN

Problem setting. Recently, the concentration of capital in economic activity became actual. Since the early 80-ies Twentieth century in the global economic system begin to operate so-called "global transnational's corporations of the fourth generation" with organizational and legal form of holdings. Since then, the holdings have recommended themselves as stable and robust subjects of the global economy and now they are have wide prevalence. In TNC there is the most powerful concentration of capital, and holding — a tool for achieving both tactical and strategic objectives. One of the main functions of the state in the process of forming integrated structures — is a prevention of the monopolies because competition is an essential feature of a developed, civilized economy.

Recent research and publications analysis. The proposed theme is not developed. Characteristics of holdings were engaged such foreign scholars as C. Portnoy, I. Shytkina, S. Sulakshyn, N. Psareva and others .In Ukraine this issue was involve by Zadyhaylo D., J. Lukacs, N. Pihul, N. Dekhtyar.

Paper objective. The aim of the article is a general description of the category of holdings' relationship, identify its strengths and weaknesses, and conducting of the legal and theoretical analysis of the definition and types of holdings' relationship.

Paper main body. The category of economic concentration in the form of the concentration of capital in today's globalization is very actual. The most effective concentra-

tion of capital in Ukraine occurs in integrated formations such as multinational corporations, holding companies and clusters. The current state of national legislation in the said sphere does not correspond the requirements of modernity, it is expedient legislative provision of the basic concepts of processes of concentration of capital in order to avoid conflicts during implementation. Are considered preconditions and causes of appearance of relationship in the holding, the elements of these relations and offer a modern definition of the world experience. It is proposed the mechanism of "transparency" in the activities of holding companies to implement more effective public control. It is emphasized the urgency of implementation in Ukraine at the legislative level the government programs of clusters activity as a form of capital concentration, suggested approaches to understanding the clusters relationship. Conclusions. Will be ensured modernization of industrial production and increased its competitiveness in Ukraine by means the effective formation of holdings.

Conclusions of the research. It is necessary to fix the categorical apparat on the legislative level, that regards to the activities of holding companies. It is necessary to fix the categorical apparat on the legislative level, that regards to the activities of holding companies: holding, the participant of the holding, a contract of the holding (including its content and form, the requirements for its registration, etc.) and others.

The main abstract for the article

Abstract. The article presents the vision of the category «holding's relationship». the feasibility of their legislative support was analyzed together with other related concepts. Examined challenges of these relations and the ways to overcome these problems.

Key words: legal; holding's relationships; holding; holding's contract; clusters.

УДК 346.7:669(477)

А. Р. ШИМКО

аспірант кафедри
господарського права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Харків

ПУБЛІЧНІ ІНТЕРЕСИ У СФЕРІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ІЗ МЕТАЛОБРУХТОМ

У статті досліджено сутність публічних інтересів у сфері ліцензування господарської діяльності щодо заготівлі, переробки та експорту металобрухту. Визначена стратегічна важливість сфери обігу металобрухту як підгалузі металургійної промисловості. Висвітлені проблемні питання та недоліки господарсько-правового забезпечення ліцензування досліджуваної діяльності.

Ключові слова: ліцензування операцій з металобрухтом, регулювання обігу металобрухту, операції з металобрухтом.

Постановка проблеми. Необхідність формування принципово нової системи державного управління, у тому числі й у сфері господарювання, вдосконалення з цією метою діяльності державних органів, з одного боку, та успішний розвиток підприємництва та інших видів господарювання як запорука розвитку усього суспільства та держави — з другого, зумовлює актуальність та важливість дослідження проблем ліцензування господарської діяльності, його сутності та значення, змісту та об'єктів, повноважень посадових осіб щодо виконання та застосування його правових норм тощо. Подібні дослідження необхідні також з точки зору потреб розвитку та подальшого удосконалення й систематизації господарського законодавства, розробки проєктів нормативних актів [1, с. 76].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність зазначених питань підтверджується також тим, що ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності постійно знаходиться в центрі уваги юри-

дичної науки. Позитивною тенденцією для науки господарського права є дослідження вченими господарсько-правового забезпечення окремих сфер господарської діяльності та економічної політики в цілому. Ліцензування як елемент організаційно-господарських відносин займає не останнє місце у дослідженні галузевого господарсько-правового забезпечення, зокрема правове регулювання обігу лікарських засобів та аспекти ліцензування у цій сфері висвітлено у працях В. М. Пашкова [2], а ліцензування як один з інструментів формування економічної політики держави досліджено у наукових роботах Д. В. Задихайла [3].

Формулювання цілей. Метою дослідження є виявлення особливих публічних інтересів держави у сфері ліцензування операцій з металобрухтом, а також висвітлення проблемних питань невідповідності чинного господарсько-правового забезпечення ліцензування вказаної діяльності та загальних принципів досліджуваних організаційно-господарських відносин.

Виклад основного матеріалу. Розгляд питання правового регулювання господарських, зокрема організаційно-господарських відносин, набуло актуальності у зв'язку з прийняттям Господарського кодексу України та закріпленням цієї правової категорії. Актуальним для юридичної науки є теоретичне дослідження норм господарського законодавства, що регулюють організаційно-господарські відносини, та розроблення конкретних рекомендацій щодо вдосконалення їхньої практичної реалізації [4, с. 1].

Підтримання економічної системи суспільства в ефективному стані передбачає гнучкі засоби впливу держави на економічні процеси. Окрім податкових, фінансово-кредитних важелів, встановлення порядку ціноутворення, держава застосовує й систему ліцензування певних видів господарської діяльності.

Ліцензування певних видів господарської діяльності згідно зі ст. 14 Господарського кодексу України належить до основних засобів державного регулювання у сфері господарювання, спрямованих на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері, узгодження та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Ліцензування господарської діяльності має на меті підвищення ефективності та соціальної спрямованості суспільного виробництва, утвердження господарського порядку в економічній системі України. Все це зумовлює актуальність дослідження питань теоретичного аналізу і вдосконалення правового регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності [5, с. 158].

Запорукою позитивної результативності організаційно-господарських відносин, зокрема ліцензування господарської діяльності, є чітке визначення мети, цілей та засобів регулювання. На сьогоднішній день у господарському законодавстві України створене досить ефективне правове підґрунтя для забезпечення здійснення ліцензування. Проте як свідчить практика, господар-

сько-правове забезпечення ліцензування діяльності, пов'язаної із здійсненням операцій з металобрухтом, містить значну кількість недоліків та не відповідає загальним державним цілям та принципам процесу ліцензування.

Базовими нормативно-правовими актами, які відіграють визначальну роль у законодавчому закріпленні основних принципів ліцензування та публічних інтересів, є Господарський кодекс України, Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. № 1775-III та ін. Господарсько-правове забезпечення ліцензування господарської діяльності по заготівлі та переробці металобрухту містить також спеціальні законодавчі акти, прийняття яких зумовлено специфікою сфери обороту вторинних металів, це: Ліцензійні умови провадження господарської діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту кольорових і чорних металів від 31 жовтня 2011 р. № 183; Положення, затверджене наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про комісію з питань ліцензування господарської діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту чорних і кольорових металів, визначення рекомендованих обсягів експорту брухту чорних і кольорових металів, брухту легованих чорних металів, розгляду заявок на видачу ліцензій на експорт товарів та розподілу квот» від 19 квітня 2013 р. № 414; наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Про затвердження Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту кольорових і чорних металів» від 16 грудня 2011 р. № 350; наказ Державного комітету промислової політики України «Про затвердження Порядку проведення перереєстрації ліцензій на здійснення операцій з металобрухтом та Порядку атестації спеціалізованого підприємства» від 8 лютого 2001 р. № 53 та ін.

Щоб дослідити сутність ліцензування господарської діяльності по заготівлі та переробці металобрухту, необхідно визначити мету та цілі, які законодавець очікував від створення параметрів входу у сферу обороту металобрухту.

Оборот металобрухту, будучи підгалуззю металургійної промисловості, становить стратегічне значення для економіки України, оскільки на сьогодні вторинні метали є базовою сировиною для металургійного виробництва. Таким чином, ліцензійні умови для зайняття вказаною господарською діяльністю мають бути відображенням публічних інтересів у функціонуванні досліджуваної підгалузі.

У той час, коли питань щодо приватних інтересів суб'єктів господарювання на ринку металобрухту не виникає, оскільки основною метою господарювання у цій сфері є отримання прибутку від власної господарської діяльності, пов'язаної з оборотом металобрухту, проте складним та суперечливим залишається питання публічного інтересу у сфері обігу вторинних металів.

Ліцензування в загальному розумінні спрямоване на забезпечення державного (публічного) інтересу тому, що передбачає узгодження інтересів суб'єктів господарювання і суспільства в цілому. Метою ліцензування є встановлення особливого державного контролю за здійсненням таких видів діяльності, які мають певні особливості, що пов'язані з реалізацією найбільш важливих публічних інтересів.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» основними принципами державної політики у сфері ліцензування є:

- забезпечення рівності прав, законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;
- захист прав, законних інтересів, життя та здоров'я громадян, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави;
- встановлення єдиного порядку ліцензування видів господарської діяльності на території України та визначення його особливостей для окремих видів господарської діяльності, що зумовлені специфікою їх провадження, у законах, що регулюють відносини у відповідній сфері, крім випадків, передбачених Законом;
- встановлення єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;
- запровадження ліцензування окремого виду господарської діяльності у разі недостатності інших засобів державного регулювання господарської діяльності, визначених відповідним законом [6].

Сфера обороту металобрухту, будучи специфічною підгалуззю металургійної промисловості, окрім зазначених принципів та цілей ліцензування в цілому, містить дещо ширший спектр публічних інтересів, що знайшло своє відображення у прийнятті Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту кольорових і чорних металів [7].

Проблема несформованості чіткого публічного інтересу проявляється, зокрема, у нестабільності промислової політики, частій зміні параметрів господарської діяльності, неузгодженості дій заготівників та металургів, нераціональному регулюванні зовнішнього та внутрішнього ринку обігу металобрухту і т. д.

Проте враховуючи економічну інтеграцію України, обрання курсу розвитку ринкової економіки та процесів реструктуризації металургійної галузі, можна сформулювати основні публічні інтереси від функціонування підгалузі заготівлі та переробки вторинних металів.

Насамперед до публічних інтересів від функціонування підгалузі обігу металобрухту слід віднести:

- 1) формування сировинної бази металургійного виробництва. Як відомо, використання вторинних металів у металургійному виробництві дозволяє

здешевити виробництво у 1,5–2 рази порівняно з використанням залізної руди чи іншої альтернативної сировини;

2) фінансовий інтерес держави. Очевидною є пропорційність дохідної частини Державного бюджету від функціонування металургійного комплексу, оскільки основний відсоток дохідної частини від промисловості взагалі припадає саме на гірничо-металургійний комплекс. Також слід зазначити, що економічний інтерес становить оподаткування суб'єктів господарювання, котрі здійснюють операції з металобрухтом на внутрішньому ринку, а також експортно-імпорتنі операції;

3) зовнішньоекономічні інтереси у сфері обігу металобрухту. На сьогоднішній день Україна є впливовим експортером металобрухту за рахунок утворення надлишкових обсягів вторинних металів, що не споживаються всередині країни. Але, на жаль, сфера здійснення імпортно-експортних операцій має безліч недопрацювань з боку держави, що виражається у відсутності злагодженої економічної політики та чіткого механізму господарсько-правового забезпечення проведення зовнішньоекономічної діяльності. Маючи достатній потенціал для систематичного експорту металобрухту, Україна втрачає значні обсяги прибутку з причини нераціонального регулювання зазначених господарсько-правових відносин;

4) екологічний аспект. Полягає у тому, що використання металобрухту у металургійному виробництві на противагу залізній руді та доменному способу виплавки сталі практично не спричиняє негативного впливу на зовнішнє природне середовище. Ця проблема є досить актуальною, оскільки нові технології виплавки сталі передбачають використання суто вторинних металів, коли доменне виробництво може використовувати як металобрухт, так і залізну руду. В цьому аспекті важливе значення має життя та здоров'я громадян, оскільки працюючі промислові потужності за часів колишнього СРСР спричиняють негативні наслідки на стан екології. Тому важливим є сировинне забезпечення впроваджуваних в Україні новітніх технологій у металургійній промисловості;

5) максимальне залучення в оборот вторинних металів. Насамперед це обумовлено необхідністю сировинного забезпечення вітчизняних металургійних комбінатів. Незважаючи на те, що обсяги вторинних металів стабільно утворюються та навіть перевищують попит всередині країни, на сьогодні існує проблема дефіциту металобрухту, внаслідок чого металурги змушені імпортувати сировину. Така ситуація зумовлена відсутністю ефективної економічної політики у сфері та недосконалим господарсько-правовим забезпеченням використання вторинних металів. У зв'язку з процесами реструктуризації металургійної галузі та впровадженням технологій виплавки електросталі, цінність металобрухту зростає як базової сировини для виробництва металопродукції. Таким чином, максимальна акумуляція металобрухту, безумовно, є одним з ключових публічних інтересів;

6) задоволення суспільних потреб щодо забезпечення останнім можливості реалізації металобрухту. Сутність полягає у тому, що створення розгалуженої мережі приймальних пунктів металобрухту безпосередньо впливає на рівень заготівлі та подальшої переробки сировини. Залучення легальним способом у сферу обороту металобрухту нових суб'єктів господарювання є запорукою досягнення високого рівня заготівлі вторинних металів, з одного боку, а з другого — задоволення потреб населення щодо створення можливості останніми реалізовувати металобрухт за адекватними цінами. Таким чином, створення розгалуженої мережі приймальних пунктів по заготівлі брухту металів також належить до сфери публічних інтересів;

7) ефективно та раціональне поводження із вторинними металами. Мається на увазі той факт, що вітчизняне господарське законодавство виокремлює металобрухт як окремий вид сировини з-поміж інших відходів (макулатура, скло, пластмаси та ін.). Це означає, що на вторинні метали поширюється своєрідний режим поводження та використання, а отже, публічним інтересом у цих господарсько-правових відносинах є використання вторинних металів суто за призначенням, у межах визначених Законом України «Про металобрухт» та іншими законодавчими актами. Це стосується раціоналізації процесів утилізації відходів та недопущення використання металобрухту як відходів, поводження з якими регламентується Законом України «Про відходи»;

8) боротьба з тіньовим ринком обороту металобрухту. Суттєвою державною проблемою на сьогодні є той факт, що більшість приймальних пунктів на території України функціонують нелегально. Подолати вказану проблему шляхом притягнення до відповідальності та закриттям пунктів прийому вважається нераціональним, оскільки значний відсоток металобрухту припадає саме на заготівлю нелегальним шляхом. На нашу думку, найкращим способом розв'язання цієї проблеми є створення сприятливих умов для можливості ліцензування діяльності по заготівлі вторинних металів особам, діяльність яких є незаконною. Це питання прямо стосується державних інтересів, оскільки діючі нелегальні пункти прийому виконують важливі функції по заготівлі та мають налагоджену логістику руху вторинних металів. Вважаємо, що слід перевести вказаних суб'єктів у правове поле шляхом внесення змін до ліцензійних умов та порядку її отримання, що дозволить створити легальну розгалужену мережу приймальних пунктів по заготівлі металобрухту.

Підсумовуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що для ефективного функціонування сектору здійснення операцій з металобрухтом, держава повинна розробити господарсько-правовий механізм ліцензування цього виду господарської діяльності з акцентом на необхідності створення широкої мережі приймальних пунктів та конкурентоспроможного ринку обігу металобрухту.

Детальний аналіз чинних Ліцензійних умов [7] свідчить, що зміст вказаного нормативного акта суттєво суперечить обраному курсу розвитку ринкової економіки України. Умови для провадження господарської діяльності по заготівлі та переробці металобрухту не відповідають як сучасним господарським правовідносинам, так і промислово-виробничим.

На нашу думку, організаційні та технологічні вимоги отримання ліцензії, а також закріплені окремі види операцій з металобрухтом у межах господарської діяльності цього напряму в цілому, суттєво гальмують розвиток ринкових відносин та унеможливають побудову прозорого конкурентоспроможного внутрішнього та зовнішнього ринку обороту вторинних металів.

Також можна вести мову про опосередковане недотримання вимог норм Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні».

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», метою державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;

2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності;

3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва;

4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки;

5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян.

2. Принципами державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

1) ефективність підтримки малого і середнього підприємництва;

2) доступність отримання державної підтримки суб'єктами малого і середнього підприємництва;

3) забезпечення участі представників суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва, у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері;

4) створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержав-

ними, регіональними та місцевими програмами розвитку малого і середнього підприємництва, до участі у виконанні таких програм та для отримання державної підтримки;

5) ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм;

6) відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки;

7) доступність об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва для всіх суб'єктів малого і середнього підприємництва [8].

Як бачимо, держава заінтересована у побудові міцної опори для економіки країни, а саме — розвинутого мікропідприємництва. Проте чинні Ліцензійні умови у сфері здійснення операцій з металобрухтом позбавляють можливості реалізації вищезазначених принципів створення в економіці України розвинутого малого і середнього підприємництва.

Також прикрим є той факт, що розглядувані Ліцензійні умови прямо зумовлюють стрімке поширення та розвиток деструктивних елементів системи економіки України, а саме — монополізму та антиконкурентних узгоджених дій на ринку металобрухту, прямо порушуючи ст. 3 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», у якій вказано, що ліцензування не може використовуватися для обмеження конкуренції у провадженні господарської діяльності [6].

Отже, зробимо висновок про те, що нинішні Ліцензійні умови прямо зумовлюють утворення монополій на ринку металобрухту та фактично унеможливають розвиток малого підприємництва у цій сфері.

Іншою проблемою чинних Ліцензійних умов є створення сприятливої атмосфери для розширення тіньового сектору обігу вторинних металів, які постачають металобрухт на металургійні комбінати чи іншим крупним заготівникам.

На нашу думку, в нинішніх економічних умовах господарювання державі необхідно створити такі умови для господарської діяльності по заготівлі металобрухту, щоб навпаки стимулювати підприємців займатися вказаною діяльністю. Цього можливо досягти шляхом спрощення процедури отримання ліцензії та перегляду технологічних вимог для заготівників, оскільки чинні Ліцензійні умови відстали від практичних потреб української промисловості.

Актуальним на сьогодні є залучення легальних заготівників в оборот металобрухту у місцях з невеликими обсягами утворення вторинних металів. Насамперед це населені пункти, села та інші території з низькою густотою населення. Проте навіть у вказаних місцях стабільно утворюється металобрухт. У таких місцевостях фактично існують пункти прийому металобрухту, проте вони функціонують у більшості випадків нелегально.

Таким чином, метою реформування системи ліцензування досліджуваної господарської діяльності є:

1) створення сприятливих умов для зайняття заготівлею металобрухту, що передбачає спрощення процедури ліцензування та перегляд чинних умов і внесення змін;

2) забезпечення реалізації принципів підтримки малого та середнього бізнесу;

3) перегляд та реформування чинних видів ліцензій у сфері заготівлі металобрухту з метою рівномірного забезпечення реальної можливості господарювання як малим підприємцям, так і великим. Цього можна досягти шляхом покладення в основу поділу ліцензій на види критерій ступеня переробки та створити декількарівневу систему ліцензування, від можливості простої заготівлі до повної переробки металобрухту та його експорту.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що здійснення операцій з металобрухтом як стратегічно важлива господарська діяльність в нинішніх умовах, безумовно, потребує обов'язкового ліцензування. Проте детальний аналіз актуальної системи організаційно-господарських відносин у сфері обороту металобрухту свідчить про нездатність господарсько-правового законодавства забезпечувати формування та розвиток ринку вторинних металів на засадах та принципах розвинених країн з ринковою економікою, де опора бізнесу — мікропідприємництво.

Вважаємо, що ліцензування як засіб організаційно-господарських повноважень потрібно використовувати розумно, оскільки з його допомогою цілком можливо вдосконалити господарські відносини в обороті вторинних металів шляхом детінізації здійснення операцій з металобрухтом, обмеженні впливу монопольних утворень на ринок сировини та стимулюванні побудови розвинутого та конкурентоспроможного ринку металобрухту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барахтян Н. В. Ліцензування господарської діяльності як засіб державного регулювання / Н. В. Барахтян // *Право і суспільство*. – 2012. – № 3. – С. 76–79.
2. Пашков В. М. Правове регулювання обігу лікарських засобів / В. М. Пашков. – К. : МОРІОН, 2004. – 160 с.
3. Задохайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Д. В. Задохайло. – Х., 2013. – 38 с.
4. Шпомер А. І. Ліцензування господарської діяльності як різновид організаційно-господарських правовідносин / А. І. Шпомер // *Часоп. Акад. адвокатури України*. – 2011. – № 10. – С. 1–6.
5. Віхров Н. О. Організаційно-господарські зобов'язання з ліцензування господарської діяльності / Н. О. Віхров // *Проблеми цив. та підприємн. права в Україні*. – 2011. – № 1. – С. 158–161.

6. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 01.06.2000 № 1775–III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>.
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту кольорових і чорних металів [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 31.10.2011 № 183. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1321-11>.
8. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 22.03.2012 № 4618–VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2014.

А. Р. ШИМКО

аспірант кафедри хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

ПУБЛИЧНЫЕ ИНТЕРЕСЫ В СФЕРЕ ЛИЦЕНЗИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОПЕРАЦИЙ С МЕТАЛЛОЛОМОМ

В статье исследована сущность публичных интересов в сфере лицензирования хозяйственной деятельности по заготовке, переработке и экспорте металлолома. Определена стратегическая важность сферы оборота металлолома как подотрасли металлургической промышленности. Изучены проблемные вопросы и недостатки хозяйственно-правового обеспечения лицензирования исследуемой деятельности.

Ключевые слова: лицензирование операций с металлоломом, регулирование оборота металлолома, операции с металлоломом.

A. R. SHYMKO

Pp.D Student of Department of Economic Law of Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

PUBLIC INTERESTS IN THE FIELD OF LICENSING OF METAL SCRAP OPERATIONS

Problem setting. The necessity to create a principally new state management system, including in the economic field, determines the topicality of the research of business activity licensing, its nature and significance, a structure and objects, powers of officials regarding the execution and the implementation of certain legislative norms etc. Similar researches are also important from the point of view of development requests, the further improvement and the systematization of economic legislation, the development of legislative acts projects.